

УДК 82.0:[159.923:159.937.7]
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-88-13>

ПОНЯТТЯ СИНЕСТЕЗІЇ В ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНОМУ ВИМІРІ

Пелікан М. Р.

*аспірантка кафедри німецької філології
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна
orcid.org/0000-0002-4007-8668
marjanapel@gmail.com*

Ключові слова: *сплутування чуттів, інтермодальні властивості, сфера відчуття, мовна синестезія, синестетична метафора.*

У статті розглянуто явище синестезії, яке позначає поєднання двох чи більше фізично розділених сфер сприйняття. Наукові студії даного феномену сягають початку XVIII століття і стосуються цілої низки наук, як-от медицина, психологія, філософія, мистецтвознавство. Віднедавна синестезію активно досліджують у літературознавстві та лінгвістиці. Дотепер немає єдиної дефініції, яка б охоплювала результати досліджень цих галузей. У розвідці проаналізовано явище синестезії в наукових працях із вищезгаданих дисциплін, наведено приклади зразків різного роду синестетичних модальностей.

У результаті узагальнення науково-теоретичних підходів щодо тлумачення синестезії зазначаємо, що всі дослідження цього явища об'єднує той факт, що невеликий відсоток людей наділений здатністю до відчуття, яке супроводжується співвідчуттям іншої модальності. З медичного погляду це тривалий час уважали хворобою. Роботи в галузі психології розглядають синестезію суто як психічний феномен. З погляду філософії йдеться про здатність висловлювати враження в понятті, поєднання усвідомленого та неусвідомленого. У мистецтвознавстві злиття відчуттів веде до нового витвору. У літературознавстві та лінгвістиці мовиться про «інтермодальні властивості», мовну форму, підкатегорію метафори.

Закцентовано увагу на структурних і морфологічних особливостях літературних синестетичних явищ, наведено приклади синтаксично-семантичних форм мовної синестезії.

Основною метою роботи визначено огляд різних підходів і розроблення власного визначення, яке буде релевантним для подальшого дослідження художнього явища синестезії в мовному й естетичному аспектах. Стверджується, що синестезія – це особливе світосприйняття, що поєднує дві чи більше розділені сфери сприйняття, усвідомлене та неусвідомлене, репрезентується через мову.

Перспективою майбутніх наукових досліджень у цьому напрямі є аналіз мовно вираженої синестезії в художньому творі.

THE CONCEPT OF SYNESTHESIA IN AN INTERDISCIPLINARY DIMENSION

Pelikan M. R.

Postgraduate Student at the Department of German Philology

Ivan Franko National University of Lviv

Universytetska str., 1, Lviv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-4007-8668

marjanapel@gmail.com

Key words: *synesthesia, intermodal properties, sphere of feeling, language synesthesia, synesthetic metaphor.*

The article explores the phenomenon of synesthesia, which involves the combination of two or more physically separated spheres of perception. Scientific studies of this phenomenon date back to the beginning of the 18th century and are related to a number of sciences, such as medicine, psychology, philosophy, art history. Synesthesia has recently seen a great surge of interest in literary studies and linguistics. There is still no comprehensive definition that would cover the core findings in these fields. The article examines the phenomenon of synesthesia in scholarly papers across the above-mentioned disciplines and provides the examples of various types of synesthetic modalities.

The analysis of scientific and theoretical approaches to the treatment of synesthesia shows that what all studies of this phenomenon have in common is the fact that a small percentage of people have the ability to feel, which is accompanied by empathy of another modality. From a medical point of view, it was considered a disease for a long time. In psychological research papers, synesthesia is treated merely as a mental phenomenon. From a philosophical perspective, it involves the ability to express impressions in a concept, a combination of the conscious and the unconscious. In art history, the fusion of perceptions gives rise to a new creation. In literary studies and linguistics, it refers to “intermodal properties”, a linguistic form, a subcategory of metaphor. The prime focus of the paper is on structural and morphological features of literary synesthetic phenomena. The examples of syntactic-semantic forms of linguistic synesthesia are given.

This study aims to provide a survey of the existing approaches and offer a definition, relevant for further research into the artistic phenomenon of synesthesia in linguistic and aesthetic aspects. It is argued that synesthesia is a special perception of the world that combines two or more separate spheres of perception, conscious and unconscious, and is represented through language. The prospect for further research is the investigation of linguistically expressed synesthesia in a work of fiction.

Постановка проблеми. Поліаспектність тлумачення та різноманітні сучасні підходи до дослідження поняття синестезії уможливають стверджувати, що синестезія є інтердисциплінарним комплексним явищем, яке охоплює погляди різних наук – медицини, нейропсихології, філософії, літературознавства, мовознавства. Думки науковців щодо появи поняття «синестезія» в історичному розрізі різняться. Є припущення, що перші наукові відомості про синестезію з'являються на початку ХІХ століття, зокрема в дисертаційному дослідженні з медицини Георга Тобіаса Людвіга Сакса (Georg Tobias Ludwig Sachs, 1786–1814 pp.), опублікованому в 1812 р. латиною в Ерлянгені, а згодом (1824 р.) перекладеному німецькою мовою лікарем Юліусом Гайнріхом Готтлібом Шлегелем

(Julius Heinrich Gottlieb Schlegel, 1772–1839 pp.) [1, с. 293; 2, с. 1]. За Гайнцом Вернером (Heinz Werner), уперше феномен синестезії науково тематизував ще на початку ХVІІІ століття британський окуліст Джон Томас Вулгаус (John Thomas Woolhouse, 1650–1734 pp.). Теорія синестезії базується на прадавній ідеї єдності відчуттів, сформульованій ще Аристотелем у роботі “De anima”, у якій автор порівнює дані, отримані з різних органів чуття, і виокремлює відмінності між ними. Аристотель розглядав єдність чуттів за аналогією до системи координат, де основні лінії перетинаються в певній точці. Ішлося про те, що у природі є дані (величина, число), що можуть відобразитися всіма органами чуття. Саме виходячи із вчення Аристотеля про спільне відчуття

(Gemeinsinn), психолог Гайнц Вернер вводить поняття інтермодальних властивостей [3, с. 27]. Дослідження спирається на лінгвістичні (С. Ульман, П. Станєвські, М. Вернінг, В. Петерсен) і літературознавчі праці (С. Грос), з урахуванням психології сприйняття (С. Барон-Коген, Дж. Гаррісон).

Мета дослідження полягає в узагальненні науково-теоретичних підходів щодо тлумачення синестезії, розробленні робочої дефініції, яка буде релевантною для подальшого дослідження. Основна увага зосереджуватиметься на мовній синестезії, естетичних її властивостях. Основним завданням є осмислення усталеного розуміння синестезії, виділення структурних особливостей мовної синестезії.

Предмет дослідження – художня синестезія як багатоаспектне явище, властиве свідомості.

Об'єкт дослідження – наукові літературознавчі та лінгвістичні студії, дослідження феномену синестезії в галузях медицини, психології, філософії, мистецтвознавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із найпоширеніших визначень синестезії є етимологічне: термін «синестезія» походить від грецького *synalsthēsis*, де *syn* – «поєднання, злиття», а *alsthēsis* – «сприйняття, чуття, відчуття», і означає в перекладі співвідчуття, одночасне відчуття (*Mitempfindung*). Отже, ідеться про поняття, яке загалом стосується сфери світосприйняття.

Усі дослідження явища синестезії базуються на фактах: невеликий відсоток людей володіє екстраординарними відчуттями кольору, смаку, форми, звуку, які виникають у буднях – під час читання, прослуховування музики, прийому їжі тощо. Синестети мають здатність, наприклад, бачити кольори тоді, коли чують звуки, або відчувати смак під час читання чи розмов [2, с. 1–2]. У наведеному пасажі герой збірки «Крейслеріана» Е. Т. А. Гофмана позначає кольори музичними термінами: *“Auch hatte ich grade ein Kleid an, das ich einst im höchsten Unmut über ein mißlungenes Trio gekauft, und dessen Farbe in Cis-Moll geht, weshalb ich zu einiger Beruhigung der Beschauer einen Kragen aus E-dur-Farbe darauf setzen lassen, Ew. Hoch- und Wohlgeboren wird das doch wohl nicht irritiert haben”* [4, с. 93]. Персонаж асоціює колір, тобто побачене, зі звуком, що відображає модальність почутого. Не випадково звертаємося саме до тексту визначного німецького письменника, композитора та художника доби романтизму Е. Т. А. Гофмана (Е. Т. А. Hoffmann, 1776–1822 pp.), який у своїх творах передусім спирається на особисте синестетичне сприйняття.

У словниках і лексиконах першочергово знаходимо тлумачення цього феномену з медичного погляду. Під синестезією розуміють «відчуття

подразнення одного органу чуття при подразненні іншого (наприклад, поява відчуття кольору під час прослуховування певних звуків)» [5, с. 1731], сплутування чуттів (*Sinnesvertauschung*), що довгий час уважалося хворобою, обов'язковий перетин подразнення одного органу чуття зі сприйняттям іншого [6, с. 747]. Тут акцентується психологічний аспект, згідно з яким синестезія розглядається як відхилення від норми або особистісна особливість.

У галузі психології проведено низку експериментальних робіт порівняльного вивчення відчуттів різних модальностей, закономірностей сенсibiliзації, залежності динаміки відчуттів від парної роботи великих півкуль головного мозку. Психологи, серед них Сімон Барон-Коген (Simon Baron-Cohen) і Джон Гаррісон (John Harrison), розуміють під синестезією “occurring when stimulation of one sensory modality automatically triggers a perception in a second modality, in the absence of any direct stimulation to this second modality” [7, с. 58]. Варто зазначити, що автори не визнають мовної синестезії, називають таке явище «псевдосинестезією», вважають синестезію суто психічним феноменом.

Оскільки у ХХ столітті на зміну емпіричному підходу до психологічних явищ прийшов біхевіористський, у межах якого науковці відмовлялися від ідеалістичного та базувалися на матеріалістичній основі, дослідження феномену синестезії призупинилося. Лише наприкінці ХХ століття спостерігаємо повернення до цього явища, нові спроби його наукового обґрунтування.

З філософського погляду синестезію розглядають як соціокультурне явище. Мовиться про здатність особистості зосереджувати увагу на певних ознаках дійсності, активно аналізувати чуттєві факти в органічному поєднанні зі здатністю висловлювати враження в понятті, у художньому образі, що стає необхідною опосередковуючою ланкою між неусвідомленим і свідомим, крізь яку чуттєві враження заломлюються і перетворюються на усвідомлені уявлення [8]. Важливим для даного дослідження в цій позиції є те, що увага зосереджується на синестезійному вираженні через чуттєві факти та художні образи. Синестезія поєднує усвідомлене та неусвідомлене, що особливо важливо для естетики романтизму.

У мистецтвознавстві синестезія – це синтез окремих мистецтв, який якісно відрізняється від їх простої суми. Різні мистецтва зливаються, утворюючи іншу чуттєвість, інший витвір. Тут синестезія ототожнюється з «міжмодальним переносом», завдяки якому відчуття поєднуються [9, с. 62–63]. Ця інша чуттєвість наближає людину до світу невлізного, такого, що перебуває поза відчуттями. Ідея проникнення за допомогою відчуття у сферу абсолютного

становить основу романтичної естетики, наприклад, коли йдеться про музикалізовану літературу чи візуалізовану музику.

Першочергово під явищем синестезії розуміли спільне сприйняття або «комунікацію» органів чуття, інтеграцію такого сприйняття в єдиний організм, тіло як «система синергії» (“systeme synergique”). У такому значенні синестезія постає єдністю сприйняття, на протигагу «старому» дуалістичному протиставленню душі та тіла [10, с. 185]. Важливим є акцентування на тілі як органі світосприйняття.

Довгий час синестезію розглядали як риторичну фігуру – «літературна синестезія» була об'єктом дослідження в галузі риторики, стилістики, літературознавства [11, с. 194]. З погляду риторики синестезія – це риторична фігура, переважно метафора, що використовує для своєї функції сплутування чуттів як варіацію зразків і форм сприйняття [6, с. 747]. У літературознавстві терміном «синестезія» позначають мовно виражене злиття кількох відчуттів (наприклад, schreiendes Rot) [5, с. 1731], поєднання різних вимірів чуття в мовленнєву гру, що дає можливість інтенсифікувати естетичний досвід. У такому значенні термін «синестезія» уживають тривалий час – від античності до романтизму і символізму – на позначення дієвої чуттєвості (wirksame Versinnlichung) [6, с. 747]. Тобто за допомогою мовленнєвого вираження злиття декількох відчуттів автор має змогу передати через досвід естетичну інтенсивність явища.

Синестезії часто називають «інтермодальними властивостями» [3, с. 26]. Під модальністю тут розуміємо один із видів сенсорного сприйняття (зір, слух, дотик, нюх), який стосується стимулів і властивостей сприйняття, притаманних кожній окремій сенсорній області, наприклад, акустичній модальності – звукові подразники, оптичній модальності – світлові стимули та зорові сприйняття. Сприйняття простору, часу й інтенсивності зазвичай базується на інтермодальних властивостях. Отже, слуховий, зоровий і тактильний простори зливаються в єдиний сенсорний простір [12].

Одним із традиційних називають лінгвістичний підхід до розуміння синестезії. Ідеться про те, що для характеристики фактів однієї чуттєвої сфери часто використовуються вирази, що належать до іншої сфери чуття. Якщо взяти сферу звуків, то розрізняємо високі та низькі тони, легкий і важкий, світлий і темний, тупий і гострий звук. Водночас прикметниками «високий» і «низький» звично позначаємо речі у просторі, «легкий» і «важкий» належать до позначень ваги, прикметниками «тупий» і «гострий» характеризуємо річ із досвіду дотику до неї. Про кольори кажуть,

що вони можуть бути теплі та холодні, запахи – солодкі та гострі, смаки – вогняний і ніжний [3, с. 26–27]. Отже, мовиться про зв'язок модальностей із різних сфер чуття. Чим абстрактнішими будуть ці елементи з різних модальностей, тобто чим менше звук, світло, смак будуть характеризуватися звичними для них ознаками, тим більш правдивими будуть синестезії. На прикладах із творів німецького письменника Ернста Теодора Амадея Гофмана бачимо такі зв'язки різного роду модальностей:

1. Звук і світло:

a) Schaut die Sonne an, sie ist der Dreiklang, aus dem die Akkorde, Sternen gleich, herabschießen und Euch mit Feuerfaden umspinnen. – Verpuppt im Feuer liegt Ihr da, bis sich die Psyche emporschwingt in die Sonne;

<...> *Da fuhren Lichtstrahlen durch die Nacht, und die Lichtstrahlen waren Töne, welche mich umfingen mit lieblicher Klarheit* [4, с. 93];

b) *Doch plötzlich leuchtete ein Lied durch die Finsternis, dessen Töne funkelten wie milder Sternenschimmer* [4, с. 93].

У прикладі а) автор бачить сонце як тризвук, а світлові промені ототожнюються зі звуками. Приклад б) унаочнює відчуття автором пісні, що не звучить, як звично, а сяє.

2. Звук і колір: *Farbe in Cis-Moll, Kragen aus E-dur-Farbe* [4, с. 93].

3. Звук і запах: *Die wunderbare Musik des Gartens tönnte zu ihm herüber und umgab ihn mit süßen, lieblichen Düften* [4, с. 93].

4. Світло і запах: *Ich wollte sie mit leiblichen Augen erschauen, aber da legte es sich wie eine große dunkelrote Nelke über meine Stirn, und ihr Duft, wie mit brennenden Strahlen den Hauch der Rose wegsengend, betäubte meine Sinne, so dass ein bitterschmerzliches Gefühl mich durchdrang, welches laut werden wollte in tiefklagenden Akzenten* [4, с. 93].

У наведеному вище прикладі автор мовно виражає синестезію запах, що обнімає палаючими променями, і характеризує таким способом модальність запаху ознаками, що не притаманні звичному його відчуванню, натомість такими, що звично характеризують світло, тобто побачене.

Виражаючи синестезію, Ернст Теодор Амадей Гофман поєднує також сплетіння відчуттів більш ніж двох модальностей:

– звук + світло + запах: *Es besitzt jemand ein Stück Land, das die Natur mit ganz besonderem Wohlgefallen im Schoße der Erde mit allerlei wunderbaren Schichten und metallischen Ölen vom Himmel herab aber mit duftigen Dünsten und feurigen Strahlen nährte, dass die schönsten Blumen ihre bunten glänzenden Häupter über das gesegnete Land erheben und ihre mannigfaltigen Wohlgerüche wie in*

einem jubelnden Choral zum Himmel aufatmend, die gütige Natur preisen [4, с. 94];

– звук + колір + запах: *Dagegen waren wieder die rosafarbenen und himmelblauen Vögel die duftenden Blumen, und der Geruch, den sie verbreiteten, stieg aus ihren Kelchen empor in leisen lieblichen Tönen, die sich mit dem Geplätscher der fernen Brunnen, mit dem Säuseln der hohen Stauden und Bäume zu geheimnisvollen Akkorden einer tiefklagenden Sehnsucht vermischten* [4, с. 94].

У даному прикладі «рожеві та небесно-блакитні птахи були запашиними квітами», пахли вони «м'якими звуками». Автор характеризує відчуття запаху через звук.

За характером відчуттів, що виникають додатково, розрізняють такі види синестезії: фотизми – зорові відчуття кольору чи світла, спричинені невізуальними подразниками, і фонізми – слухові відчуття, зумовлені неакустичними подразниками [13].

Дефініції синестезії в галузі мовознавства містять поняття синестетичної метафори [11, с. 195]. Словосполучення *холодний колір, гострий запах, низький тон* вважають метафоричними [3, с. 26–27]. У визначенні поняття синестезії лінгвісти говорять про розрізнення двох модальностей. Ідеться про те, що відчуття у сфері однієї сенсорної модальності, як-от зір, знаходить вираження в понятті, що початково належить іншій модальності, наприклад: *warme Farben, süßer Geruch* [11, с. 195]. Отже, зважаючи на синестетичну метафору «солодкий запах», відчуття, сприйняті нюхом, виражаються модальністю смаку.

Польський германіст Пшемислав Станевський (Przemysław Staniewski) розглядає структурні особливості «синестетичної метафори», яка тісно пов'язана із семантичними особливостями такого виразу, і виділяє такі синтаксично-семантичні форми синестезії, як:

– атрибутивна синестетична конструкція: прикметник + іменник (напр.: *warme Farben, saurer Geruch, süße Stimme*) або іменникове словосполучення (Nominalphrase), у якому іменник є основою і модифікується прикметником [11, с. 197–198].

З метафорично-семантичної перспективи іменник ототожнюється з «доменом мети» (Zieldomäne), прикметник, що модифікує, є «доменом джерела» (Quelldomäne) [11, с. 197–198]. Варто зазначити, що згадана вище синестетична конструкція прикметника з іменником трапляється найчастіше.

Згідно з дослідженням Маркуса Вернінга (Markus Werning) і Вібке Петерсена (Wiebke Petersen), можна виділити такі підтипи атрибутивної синестетичної конструкції:

а) іменникове словосполучення з якісним прикметником в атрибутивному слоті, з. В. *gelbe Ruhe, grüner Duft*;

б) іменникове словосполучення зі скалярним прикметником (що має відповідний антонім) в атрибутивному слоті (*менший колір, кистий запах*): *Eine Rose von himmlischer Glut hoch gefärbt, streckte ihr Haupt empor und schaute den Medardus an mit englisch mildem Lächeln, und süßer Duft umfing ihn, und der Duft war das wunderbare Leuchten des reinsten Frühlingsäthers* [4, с. 94];

<...> *wenn die Jungfrauen lächelten, ging ein süßer Wohlklang durch das weite Gewölbe, und höher und freudiger schossen die wunderbaren Metallblüten hervor* [4, с. 95];

с) іменникове словосполучення з атрибутивним партиципом, наприклад, *brüllender Gestank: Unwillkürlich schlossen sich meine Augen und ein glühender Kuß schien auf meinen Lippen zu brennen: aber der Kuß war ein wie von ewig dürstender Sehnsucht lang ausgehaltener Ton* [4, с. 95].

З погляду морфології словосполучення з атрибутивним партиципом можна розглядати як окремий клас мовно вираженої синестезії.

Поряд з атрибутивною синестетичною конструкцією вирізняють такі, як:

– предикативна синестетична конструкція, наприклад: *der Klang ist hart, der Klang ist warm und sanft*;

– синестетична конструкція з родовим відмінком, наприклад: *der Duft der Ruhe und Entspannung, das Licht der Musik*. У даній синестетичній конструкції поєднуються два іменники, один із яких є доменом мети, а інший – «доменом джерела»;

– вербальне синестетичне словосполучення, наприклад: *süß duften, süß riechen, hell tönen*. У таких конструкціях основою виступає дієслово, що модифікується прикметником або прислівником.

Варто зазначити, що розглядаємо синтаксично-семантичні особливості «синестетичної метафори» на базі німецької мови.

За Стівеном Ульманом (Stephen Ullmann), відчуття складаються в певну ієрархію, існує напрям передачі від одного до іншого. Схематично ієрархія відчуттів виглядає так: ДОТИК → СМАК → НЮХ → ЗІР → СЛУХ [11, с. 196]. Зі схеми видно, що домінує почуте.

Як у лінгвістиці, так і в літературознавстві йдеться про мовну форму, про вираження через мову або про специфічне вираження літературної мови. Мовознавці та більшість літературознавців дійшли консенсусу, що мовні синестезії є специфічною підкатегорією метафори [7, с. 58]. Існує гіпотеза, що більшість метафоричних виразів, заснованих на сприйнятті (наприклад, *холодна тиша*), мотивовані та вкорінені у структуру перцептивного досвіду та сенсорну систему. Метафори не відображають абстрактно-амодальне значення слів, натомість слугують мовним вира-

женням нейрокогнітивних процесів, необхідних для обробки інформації, отриманої органами чуття [14, с. 426]. Оскільки прояву мовної синестезії передують нейрокогнітивні процеси, зважатимемо під час дослідження даного феномену на психологію сприйняття.

Висновки і перспективи подальших розробок. Якщо узагальнити науково-теоретичні підходи щодо тлумачення синестезії, релевантною для дослідження дефініцією цього феномену видається така: синестезія стосується сфери світосприйняття й означає поєднання двох чи більше фізично розділених сфер сприйняття (коліористика, звучність, смак, запах, світло). Коли говорять про синестезію, і лінгвісти, і літературознавці виходять із того, що йдеться про репрезентацію сприйняття через мову або про «специфічне вираження літературного вживання мови» (С. Гросс). Синестезія пов'язана зі складністю процесу сприйняття – подвійність відчуттів, злиття різних відчуттів, відчуття, яке супроводжується співвідчуттями іншої чуттєвої сфери. Ідеться не так про відхилення, як про наголошення на надзвичайності такого сприйняття, яке послуговується формою метафоричного вираження, відображає довільний зв'язок різних сфер уяви, поєднує усвідомлене та неусвідомлене.

Щодо перспектив дослідження, видається доцільним аналіз мовно вираженої синестезії в художніх творах автора доби романтизму Е. Т. А. Гофмана, у текстах якого простежуємо вираження через музику там, де мова не може сповна передати суті.

ЛІТЕРАТУРА

- Jewanski J. A colorful albino: The first documented case of synaesthesia, by Georg Tobias Ludwig Sachs in 1812. *Journal of the History of the Neurosciences* / J. Jewanski et al. (Ed.). 2009. № 18. P. 293–303.
- Simner J. Defining synaesthesia. *British Journal of Psychology*. 2012. № 103. P. 1–15.
- Böhme G. Synästhesien im Rahmen einer Phänomenologie der Wahrnehmung. *Synästhesie. Leib – Raum – Architektur*. 2013. Heft 31. S. 23–34.
- Margis P. Die Synästhesien bei E. T. A. Hoffmann. *Zeitschrift für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft*. Stuttgart : Verlag von Ferdinand Enke. 1910. № 5. S. 91–99.
- Scholze-Stubenrecht W., Pescheck I. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. 8., überarbeitete und erweiterte Auflage. Berlin : Dudenverlag, 2015. 2128 S.
- Metzler Lexikon Literatur. Begriffe und Definitionen / D. Burdorf et al. Stuttgart : Springer-Verlag, 2007. 845 S.
- Groß S. Literatur und Synästhesie: Überlegungen zum Verhältnis von Wahrnehmung, Sprache und Poetizität. *Synästhesie. Interferenz – Transfer – Synthese der Sinne* / Astrid von der Lühe (Hr.). Würzburg : Königshausen & Neumann, 2002. S. 57–92.
- Савчин Г. В. Соціально-філософський аналіз категорії «синестезія» : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Київ. 2018. 20 с.
- Ione A., Tyler Ch. Neuroscience, History and the Arts. Synesthesia: Is F-sharp Colored Violet? *Journal of the History of the Neurosciences* / S. Finger, P. Koehler (Ed.). 2004. № 13. P. 58–65.
- Lühe A. von der. Aisthesis – synaesthesia – sensus communis. Shaftesburys Entdeckung des moralischen Gefühls. *Synästhesie: Interferenz – Transfer – Synthese der Sinne* / Astrid von der Lühe (Hr.). Würzburg : Königshausen & Neumann 2002. S. 185–204.
- Staniewski P. Sprachliche Synästhesie – Versuch einer Typologie. *Phrasenstrukturen und -interpretationen im Gebrauch II*. Wrocław ; Dresden : Neisse Verlag, 2015. S. 193–203.
- Lexikon der Psychologie. Spektrum.de. URL: <https://www.spektrum.de/lexikon/psychologie/modalitaet/9864> (дата звернення: 25.12.2022).
- Deutsche Synästhesie Gesellschaft E. V. URL: <https://www.synaesthesia.org/de/synaesthesia/synaesthesialexikon> (дата звернення: 25.12.2022).
- Cacciari C. Crossing the senses in metaphorical language. *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. New York : Cambridge University Press, 2008. P. 425–443.

REFERENCES

- Jewanski, J. (2009). A colorful albino: The first documented case of synaesthesia, by Georg Tobias Ludwig Sachs in 1812. *Journal of the History of the Neurosciences* / J. Jewanski, S. Day, J. Ward (Ed.). № 18, pp. 293–303.
- Simner, J. (2012). Defining synaesthesia. *British Journal of Psychology*. № 103, pp. 1–15.
- Böhme, G. (2013). Synaesthesien im Rahmen einer Phänomenologie der Wahrnehmung [Synaesthesia in the context of a phenomenology of perception]. *Synaesthesia. Leib – Raum – Architektur*, vol. 31, pp. 23–34 (in German).
- Margis, P. (1910). Die Synaesthesien bei E. T. A. Hoffmann [E. T. A. Hoffmann's synaesthesia]. *Zeitschrift fuer Aesthetik und allgemeine Kunstwissenschaft [Journal of Aesthetics and General Art Studies]*. Stuttgart : Published by Ferdinand Enke. № 5, pp. 91–99 (in German).
- Scholze-Stubenrecht W., Pescheck I. Duden. (2015). Deutsches Universalwörterbuch [Duden. German

- universal dictionary]. 8'th revised and expanded edition. Berlin : Duden publisher, 2128 p.
6. Burdorf, D., Fasbender, Ch., Moennighoff, B. (2007). *Metzler Lexikon Literatur. Begriffe und Definitionen [Metzler Lexicon Literature. Terms and Definitions]*. Stuttgart : Published by Springer, 845 p. (in German).
 7. Gross, S. (2002). Literatur und Synästhesie: Ueberlegungen zum Verhaeltnis von Wahrnehmung, Shprahe und Poetizitaet [Literature and synesthesia: reflections on the relationship between perception, language and poeticity]. *Synästhesie. Interferenz – Transfer – Synthese der Sinne [Synesthesia. Interference – Transfer – Synthesis of the senses]* / Astrid von der Luehe (Ed.). Wuerzburg : Koenigshausen & Neumann, pp. 57–92 (in German).
 8. Savchyn, H. V. (2018). Sotsialno-filosofskij analiz katehorii “synesthesia” [Socio-philosophical analysis of the category “synesthesia”] : synopsis of thesis Cand. Sc. Philosophy: 09.00.03 – socio-philosophy and history of philosophy. Kyiv. 20 p. (in Ukrainian).
 9. Ione, A., Tyler, Ch. (2004). Neuroscience, History and the Arts. Synesthesia: Is F-sharp Colored Violet? *Journal of the History of the Neurosciences* / S. Finger, P. Koehler (Ed.). № 13, pp. 58–65.
 10. Lühe, A. von der. (2002). Aisthesis – synaesthesia – sensus communis. Shaftesburys Entdeckung des moralischen Gefühls [Aisthesis – synaesthesia – sensus communis. Shaftesburys Entdeckung des moralischen Gefuehls]. *Synästhesie: Interferenz – Transfer – Synthese der Sinne [Synaesthesia: Interferenz – Transfer – Synthesis of the Sinne]* / Astrid von der Lühe (Hr.) [Astrid von der Luee (Ed.)]. Wuerzburg : Koenigshausen & Neumann, pp. 185–204 (in German).
 11. Staniewski, P. (2015). Shprahlihe synaesthesia – Fersuh ainer Typologie [Linguistic synaesthesia – an attempt at a typology]. *Phrasenstrukturen und –interpretationen im Gebrauch II [Phrase structures and interpretations in use II]*. Wroclaw – Dresden : Neisse publishing house, pp. 193–203 (in German).
 12. Lexikon der Psychologie [Lexicon of Psychology]. Spektrum.de., <https://www.spektrum.de/lexikon/psychologie/modalitaet/9864> (Data zvernennia [Date of application]: 25.12.2022).
 13. Doitche Synaesthesia Gesellschaft E. V. [German Synaesthesia Society E. V.], <https://www.synaesthesia.org/de/synaesthesia/synaesthesielexikon> (Data zvernennia [Date of application]: 25.12.2022).
 14. Cacciari, C. (2008). Crossing the senses in metaphorical language. *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. New York : Cambridge University Press, pp. 425–443.